

Ibsen danes

Pismo

Pisma so bila že zdavnaj zanimiva in odprta literarna oblika, zakaj naj bi to obliko danes zanemarili. Pišem torej tole pismo, narekovalo pa mi ga je poročanje A. Inkreta o uprizoritvi Ibsenovih Strahov v Stalnem slovenskem gledališču v Trstu. (Delo, 7. maj.)

Ibsen danes v Evropi zares doživlja novo prebujenje, podobno tistemu, ki ga je doživel Čehov. Ibsen je bil pač nekaj časa zunaj pozornosti. Celo izjemno prodorna misel Plehanova mu je storila nekaj krivic. Nič hudega. Saj poznamo življenjsko nihanje umetnin. So dobe, ki določene stvaritve dvignejo, druge jih spet pozabijo in tako naprej.

Takoj na začetku moram povedati, da tržaške uprizoritve Strahov (še) nisem videl. Ampak v tem trenutku me predstava ne zanima. Inkretovo poročilo je dovolj plastično, iz njega se da razbrati osnovno hotenje uprizoritve. To je vsekakor pozitivna lastnost Inkretovega pisanja. A to pisanje hkrati kaže, da je avtor Ibsenovo besedilo sprejel samo prek predstave, da o tem besedilu kaj več in naprej ni razmišljal. Ker je Inkret spregledal besedilo, ni mogel omeniti še drugih možnosti, ki jih ponuja današnje »branje« Ibsenovih Strahov. V tem branju »naturalizem« sploh ne sili vsiljivo v ospredje. Pa še drugi problemi so. Schlenker je leta 1911 zapisal, da je gospa Alvingova v tem delu edina tragična osebnost. Seveda je nesrečna, ampak tu se pleče še marsikaj. Ob Heleni Alvingovi moramo nujno misliti na celotnega Ibsena, ne moremo ga drobiti na posamezne igre. Zato tudi Strahovi niso povsem ločeni od Gospe z morja, Hedde Gabler, Graditelja Solnessa itn. Povsod se tako ali drugače kaže problem človekove svobode in človekovih odločitev. Eksistencialna vprašanja so navzoča skoraj v celotnem Ibsenovem opusu.

V zvezi s Strahovi naj samo navedem nekaj najbolj vidnih podatkov: Ko pogori zatočišče za otroke, napoči Engstrandov trenutek. On bo sezidal zatočišče — bordel za mornarje. Obe instituciji sta že od vsega začetka v vzročni zvezi. Zanimivo, ampak vse se je začelo v trenutku, ko se je dal nekdo kupiti. V tistem trenutku se je začel bordel. Sicer zelo plemenita gospa Helena se je dala kupiti, čeprav se je hkrati žrtvovala za najbližje sorodnike. Manders je iz otroško puritanskih nagibov zavrgel ljubezen in je Heleno poslal nazaj k Alvingu. Ona pa je na to pristala. Prodali so tudi še nerojeno Regino, kajti gospa Alvingova je morala skrbeti za dobro ime svojega moža. Tudi sina je poslala v tujino, hotela je vzdržati videz, ni hotela prezgodnje in sploh nikakršne resnice. V tem je tragika, ta tragika pa se zgrinja na celotno delo. Alvingova in Manders živita v kompletni samoprevari, v laži, v videzu. Ona hoče tudi otroka nazaj, hoče ga samo zase!

Kupovanje in videzi se nadaljujejo.

Alvingovo zatočišče za otroke se bo moralo nujno podaljšati v bordel. Ta bordel je bil rojen v preteklosti, ki je morala postati sedanost. Čas je pri Ibsenu zelo suveren, obvladovan z izjemno dramaturgijo. — Vsi lažejo, vsi nekaj skrivajo! Ampak gospod Čas premaga vse. V času odkrije laži Osvaldova bolezen, predvsem pa jih odkrije Engstrand.

Inkret pristaja na odrskega Engstranda. Takole piše:

»... Jakoba, mizarja in moža Reginine matere, je diskretno, z domiselno prostodušnostjo 'preprostega človeka' predstavljal...« Nekateri podatki pa kažejo, da ni Engstrand prav nič prostodušen. On je tisti, ki meče maske z drugih. Sam sebe nikoli ne goljufa, ne živi v samoprevari. Ve, kaj hoče, je mojstrski intrigant, postavlja se v središče igre. On je že zdavnaj pristal na kupčijo, in to kupčijo hoče zadržati do konca. On edini ima prihodnost v tej igri, vsi drugi propadejo. (V tem je radikalna Ibsenova kritika meščanske ali katerekoli lažne morale!). Engstrand bo celo Regino zvalil v svoj bordel, saj ve, da je vsa ta navidezna moralna stavba zgrajena na laži in kupčiji, torej je nična. V tej ničnosti se začne razkroj, ki ima potem tudi fiziološke posledice (stvari so vzročno povezane). Znotraj tega procesa je Osvald kakopak nejunaška žrtev. Skoraj vse osebe v drami so žrtve družbenih razmer. Engstrand pa se temu posmehuje, on ni prizadet. Njegovi sopotniki v tej igri se oprijemljejo oznak, kot so dolžnost, morala, pravica itn. Engstrand pa ve, da je vse to označevanje zgrajeno na laži. Zato že od vsega začetka in zelo metodično goljufa druge. (Pri njem torej ni samoprevare.) In če prav nazadnje vsi drugi, tudi umrli Alving, bolj ali manj delujejo zoper samega sebe, vé Engstrand vse! Vse natančno računa in načrtuje, zato bo nekaj prihodnjih let njegovih. Preteklost v Engstranda ne posega intimno in uničujoče, on si iz te preteklosti kuje kapital, čeprav kratkotrajni kapital. Drugi so mu naložili zavrženost, on pa jo briljantno izrablja. Zelo jasno in porogljivo pove proti koncu igre tole: »... In hišo za popotne mornarje bomo imenovali Dom komornika Alvinga, razumete. In če bom smel voditi dom po svojem preudarku, potem si upam obljubiti, da bo delal čast rajnemu komorniku.« — Engstrand bo porabil za svoje načrte kupno moč denarja, tisto moč, s katero je nekoč Alving kupil Heleno.

Bordel je torej edini projekt, ki ima v tej drami prihodnost. Ta bordel je v svoji urejeni nemoralnosti izraz tiste meščanske družbe, ki prostituirala človeka. Ljubezen se kaže le kot degeneracija in kupljivost. Zaman Osvald hrepeni po soncu. Sonce vzide v trenutku, ko je vsega konec. Pred vzhodom pa je strah in so Strahovi. (Glej tudi: H. G. Meyer, Henrik Ibsen.)

Ibsen je moderen avtor!

Inkretova kritika je ta problem obšla, obšla je tudi še druge, ki v tem pismu niso bili odprti. Nič hudega. Ne more vsak vsega obvladati. Tega se moramo zavedati vsi, ki pišemo gledališke kritike. Potem bo morda v našem delu več natančnosti, ne bo samo tisto, kar Inkret imenuje »zabavno pisanje«.

Mirko Zupančič